ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Η στρατευμένη λογοτεχνία και ο Jean-Paul Sartre

Σάρα Μπενβενίστε

doi: 10.12681/grsr.351

Copyright © 1976, Σάρα Μπενβενίστε

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Μπενβενίστε Σ. (1976). Η στρατευμένη λογοτεχνία και ο Jean-Paul Sartre. *The Greek Review of Social Research*, *28*, 286–291. https://doi.org/10.12681/grsr.351

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 29/03/2024 00:30:23

ἡ στρατευμένη λογοτεχνία καὶ ὁ Jean-Paul Sartre

τῆς
Σάρας Μπενβενίστε

Καθηγήτριας ἀγγλικῶν
στὴ Σχολὴ Χίλλ

. . . Ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ὑπάρξουν ἄλλοι αἰῶνες μετὰ τὸν αἰῶνα μας. Μπορεῖ μιὰ βόμβα νὰ σβήσει ὅλα τὰ φῶτα. Ὅλα νεκρά: τὰ μάτια, οἱ δικαστές, ὁ χρόνος. Νύχτα. Ὦ δικαστήριο τῆς νύχτας, σὺ ποὺ ὑπῆρχες, ποὺ θὰ ὑπάρχεις, ποὺ ὑπάρχεις, ὑπῆρξα! Ὑπῆρξα! Ἐγὼ ὁ Φρὰντς φὸν Γκέρλαχ, ἐδῶ σ'αὐτὸ τὸ δωμάτιο, σήκωσα τὸν αἰῶνα στοὺς ὤμους μου καὶ εἶπα: θὰ πάρω τὴν εὐθύνη. Γιὰ σήμερα καὶ γιὰ πάντα. Ἔ, τί λές;[1]

Ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ λογοτεχνία ἔχει διπλῆ φύση, εἶναι δηλαδὴ κλάδος τῶν καλῶν τεχνῶν ἀλλὰ καὶ ὄργανο κοινωνικῆς ἐπιρροῆς, ἀποτελεῖ κοινοτυπία. Γίνεται ὅμως ἀμέσως ἀντιληπτὸ στὸ μελετητὴ τῶν λογοτεχνικῶν ρευμάτων ὅτι οἱ διάφοροι ἱστορικοὶ καὶ πολιτιστικοὶ παράγοντες κάνουν κάθε φορὰ νὰ ἐπικρατήση ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη μορφὴ τῆς λογοτεχνίας, καὶ ἔτσι διαμορφώνονται οἱ διάφορες σχολὲς καὶ διατυπώνονται ποικίλες λογοτεχνικὲς θεωρίες.

Ἡ θεωρία τῆς στρατευμένης λογοτεχνίας δὲν ἀποτελεῖ εὕρημα τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ στρατευμένη λογοτεχνία ἔχει ἐμφανιστῆ κάτω ἀπὸ διάφορες μορφὲς στὸ παρελθόν. Εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὰ ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ γεγονότα ποὺ ἐξαναγκάζουν τὸ συγγραφέα νὰ πάρη μιὰ καθορισμένη θέση καὶ νὰ ἐνεργήση σὰν συνειδητὸ καὶ ὑπεύθυνο μέλος τῆς κοινωνίας. Ἡ στράτευση στὴ λογοτεχνία ἔγινε πάλι ἐπίκαιρη μὲ τὸ Σὰρτρ καὶ τὴν Ὑπαρξιστικὴ Ὁμάδα στὴ Γαλλία κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, καὶ εἶναι ὡς σήμερα. Ἡ λογοτεχνία ποὺ ὁρίζεται ὡς «δημιουργικὴ ἐπικοινωνία» ἐκφράζει τὴν ἁρμονικὴ συνύπαρξη τοῦ αἰσθητικοῦ μὲ τὸ κοινωνικὸ στοιχεῖο τῆς λογοτεχνίας, γιατὶ καὶ μὲ τὸν ὅρο «δημιουργικὴ» ὑπονοεῖται ἡ λειτουργικὴ ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέα μέσα στὴν κοινωνία.[2]

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐπιχειρεῖται ἡ παρακολούθηση τῆς ἐξέλιξης τῆς στρατευμένης λογοτεχνίας μέσα στὴ φιλοσοφικὴ καὶ λογοτεχνικὴ σκέψη τοῦ Σάρτρ.

Ὁ Σὰρτρ πρωτοεμφανίστηκε στὴ λογοτεχνία πρὶν ἀπὸ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μὲ τὴν ἔκδοση τῆς νουβέλλας του *Ναυτία*, τὸ 1938. Στὸ βιβλίο του αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε ἡ σαφὴς πολιτικὴ τοποθέτηση, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ προδικάση τὴν πορεία τῆς μελλοντικῆς του λογοτεχνικῆς ἔκφρασης. Ἀλλὰ ἡ κράτησή του σ' ἕνα γερμανικὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τὸν ἀποτράβηξε ἀπὸ τὴν πνευματική του ἀπομόνωση καὶ συνετέλεσε στὸ νὰ συνειδητοποιηθῆ κοινωνικὰ καὶ σὰν συγγραφέας καὶ σὰν ἀνθρώπινο

1. Jean Paul Sartre, *Ἡ πόρνη ποὺ σέβεται... Νεκροὶ χωρὶς τάφο. Οἱ φυλακισμένοι τῆς Ἀλτόνα*. Μετάφραση Ἑλένης Γεργογιάννη, Ἐκδόσεις Π.Ε. τῆς Πορείας, Ἀθήνα 1964, σελ. 331.
2. Eugene Francis Kaelin, *An Existentialist Aesthetic: the Theories of Sartre and Merleau Ponty* (Madison, 1966), σελ. 98.

ὄν. Κατάλαβε ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἰδιωτεύη κανεὶς εἰρηνικὰ στὸ περιθώριο τῶν πολιτικῶν γεγονότων, γιατί, σὰν τὸ Gros Louis στὴν *Ἀναστολή*, ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἀκόμα καὶ ἂν ὁ ἰδιώτης ἀγνοεῖ καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν πολιτική, ἐκείνη δὲν τὸν ἀγνοεῖ. Στὴ γερμανικὴ κατοχή, ὅταν ὁ βασανισμὸς βγῆκε ἀπὸ τὰ σκονισμένα βιβλία τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς Ἱερῆς Ἐξέτασης γιὰ νὰ γίνη ἕνα καθημερινὸ γεγονός, ὁ λογοτέχνης εἶδε ὅτι τὸ Κακὸ δὲν ἦταν μιὰ ἠθικὴ ἀφηρημένη ἔννοια, ἀλλὰ κάτι συγκεκριμένο, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίση καὶ νὰ καταπολεμήση. Ἦταν βαρὺ τὸ τίμημα ποὺ πλήρωσε ὁ Σὰρτρ καὶ ἡ γενιά του γιὰ νὰ μάθουν πὼς δὲν ἔμενε πιὰ χρόνος γιὰ νὰ ἐντρυφήσουν στὰ αἰσθητικὰ προβλήματα καὶ νὰ ἀναζητήσουν τὴν ἰδιωτικὴ τους λύτρωση ὁ καθένας μέσα ἀπὸ τὴν τέχνη, ὅταν ἡ ἐποχή τους ἀμφισβητοῦσε σοβαρὰ τὸ νόημα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.[1]

«Ἡ ἴδια ἡ σκληρότητα, ἡ ὠμότητα τοῦ ἐχθροῦ μας μᾶς ἔσπρωχνε στὰ ἄκρα τῆς μοίρας μας, ὑποχρεώνοντάς μας νὰ θέτουμε στὸν ἑαυτό μας ἐρωτήματα, ποὺ συνήθως ἀποφεύγουμε τὸν καιρὸ τῆς Εἰρήνης.»[2]

Ἐνῶ ζοῦσε στὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως, καὶ ἐπειδὴ αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράση τὴν ἀγωνία του καὶ νὰ ξυπνήση τὸ πνεῦμα τῆς ἀντίστασης στοὺς συντρόφους του, ἔγραψε καὶ ἀνέβασε ἕνα συμβολικὸ θεατρικὸ ἔργο. Αὐτὸ τὸν τρόπο διάλεξε γιὰ νὰ μιλήση κατ' εὐθεῖαν σ' ἕνα κοινὸ μὲ τὸ ὁποῖο μοιραζόταν τὶς ἴδιες συνθῆκες ζωῆς, τὰ ἴδια συναισθήματα, τὴν ἴδια ἐλπίδα.[3] Ἡ ἀντίληψη τῆς ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης μέσα στὸν πόνο ξύπνησε στὸ Σὰρτρ τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τὴν ἀνάγκη γιὰ κοινωνικὴ τοποθέτηση. Ἡ κοινωνία ἦταν ἀσθενής. Ὁ ἴδιος ἦταν συγγραφέας. Ὁ μόνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο μποροῦσε νὰ ἐπιδράση στὴν κοινωνία ἦταν τὸ γράψιμό του.[4] Ὅταν ἐλευθερώθηκε, ἔγινε μέλος τῆς Ἀντίστασης καὶ ἄρχισε νὰ γράφη σὲ παράνομες ἐκδόσεις. Στὸ τέλος τοῦ πολέμου ἦταν πιὰ σὲ θέση νὰ διατυπώση τὴν πίστη του στὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς στρατευμένης λογοτεχνίας. Ἐφ' ὅσον οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ ἀποτελοῦσαν χειροπέδη γιὰ τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ τὴν ἀτομικὴ ἔκφραση, ὤφειλε ὁ καθένας νὰ τοὺς καταργήση καὶ ὄχι ἁπλῶς νὰ ἀδιαφορῆ γι' αὐτούς. Ὤφειλε νὰ ἐνταχθῆ, νὰ τοποθετηθῆ στὴν ἱστορία καὶ νὰ πάρη μιὰ συγκεκριμένη θέση ἀπέναντι σὲ συγκεκριμένες καταστάσεις. Ὁ ὑπαρξισμὸς ἦταν ἡ θεωρητικὴ ἔκφραση αὐτῆς του τῆς ἐμπειρίας. Σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ θεωρία βασιζόταν στὴν ἀρχὴ ὅτι ὑπάρχουν δύο εἴδη ὑπάρξεως: τὸ ὂν καθ' ἑαυτό, τὸ ὁποῖο ἔχει ἤδη γίνει ὅ,τι θὰ εἶναι πάντα, καὶ τὸ ὂν δι' ἑαυτό, τὸ ὁποῖο εἶναι ἕνα διαρκὲς γίγνεσθαι σὲ κάτι ἄλλο. Τὸ πρῶτο περιγράφει τὴν ὕπαρξη ἑνὸς πράγματος, ἐνῶ τὸ δεύτερο περιγράφει τὴν ὕπαρξη τῆς ἀνθρώπινης συνειδητοποίησης. Ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται διαρκῶς ἐν καταστάσει ἀλλὰ αὐτὴ ἡ κατάσταση εἶναι ἀδιάφορη ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία τῆς δίνει ἕνα νόημα παίρνοντας κάποια θέση ἀπέναντί της καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διαλέγοντάς την.[5] Τὰ ἀνθρώπινα ὄντα πρέπει νὰ ἀρνηθοῦν νὰ ὑπάρχουν σὰν ὄντα καθ' ἑαυτά. Πρέπει νὰ ξεπεράσουν τὴν ὕπαρξή τους σὰν πράγματα, νὰ ἐλευθερωθοῦν καὶ νὰ ἀποκτήσουν συνείδηση τῆς ἐλευθερίας ἐπιλογῆς ποὺ διαθέτουν μέσα ἀπὸ τὴ δράση. Ὁ Σὰρτρ ὁρίζει τὴν ἐλευθερία μὲ μεγάλη προσοχή, γιατὶ ἀντιλαμβάνεται πόσα προβλήματα μπορεῖ νὰ προκληθοῦν ἀπὸ μιὰ ἐπιπόλαιη ἑρμηνεία τῆς θεωρίας του. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἕνα καθημερινὸ γεγονός, καὶ δὲν πρέπει νὰ τὴ θεωρήσουμε μεταφυσικὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Δὲν πρέπει ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ καταργήσουμε τὴν ἠθικὴ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ τὴν ταυτίσουμε μὲ τὴν ἀσυδοσία οὔτε νὰ νομίσουμε ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα ἰδιωτικὸ καταφύγιο, ποὺ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ κουβαλᾶ μαζί του ἀκόμα καὶ ὅταν εἶναι ἁλυσοδεμένος.

«Δὲν γίνεται νὰ κάνω σκοπό μου τὴν ἐλευθερία μου παρὰ μόνο ἂν κάνω καὶ τὴν ἐλευθερία τῶν ἄλλων σκοπό μου.»[6]

Μόλις τὸ ἄτομο ἀντιληφθῆ τὴν ἐλευθερία του, γίνεται ὑπεύθυνο γιὰ τὴ χρήση ποὺ θὰ κάνη αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας. Μιὰ τυχὸν ἄρνησή του νὰ κάνη χρήση τῆς ἐλευθερίας του ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ μιὰ τοποθέτηση, ἔστω καὶ ἀρνητική. Εἶναι μιὰ πράξη «κακῆς πίστεως». (Ὁ M. Adereth μεταφράζει τὸν ὅρο αὐτὸ μὲ τὴ λέξη «αὐτοεξαπάτηση», δηλαδὴ μιὰ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου νὰ «πείση ἐξαπατώντας τὸν ἑαυτό του» ὅτι δὲν εἶναι ἐλεύθερο.)

Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖο στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας πρέπει νὰ ἐπέμβη καὶ νὰ ἐξαναγκάση τοὺς ἀνθρώπους νὰ τοποθετηθοῦν.

«Μὲ ἐνοχλεῖ νὰ βλέπω τοὺς ἀνθρώπους βολεμένους, ὅταν θἄπρεπε νὰ εἶναι ξεβολεμένοι.»[7]

1. Victor Brombert, «Sartre and the Drama of Ensnarement», in *Ideas in the Drama: Selected Papers from the English Institute,* Ed. John Gassner (New York, 1964), σελ. 160.

2. Jean Paul Sartre, *Καταστάσεις.* Δοκίμια πολιτικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ στοχασμοῦ. Μετάφρ. Κ. Σταματίου, Ἐκδ. Ι. Δ. Ἀρσενίδη, Ἀθήνα, σελ. 18.

3. Dorothy Maccall, *The Theatre of Jean Paul Sartre* (New York, 1971), σελ. 2.

4. Richard Palmer Blackmuir, *Language as Gesture: Essays in Poetry* (London, 1954), σελ. 408.

5. Jean Paul Sartre, *Situations II* (Paris, 1948), σελ. 27.

6. Jean Paul Sartre, *The Flies.* Stuart Gilbert, Trans. (London, 1952).

7. Bernard Shaw, *Prefaces: Man and Superman* (London, 1934), σελ. 150.

Ὁ ὑπαρξιστὴς συγγραφέας ἔχει μιὰ συγκεκριμένη ἀποστολή. Πρέπει νὰ βοηθήση τοὺς συνανθρώπους του νὰ συνειδητοποιήσουν τὴ δύναμη ποὺ διαθέτουν γιὰ δράση καὶ νὰ ξεπεράσουν τὶς καταστάσεις ἀντιμετωπίζοντάς τες. Πρέπει νὰ καταλάβουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι στὸ χέρι τους νὰ ἐφεύρουν τὴ δική τους διέξοδο σὲ κάθε ἰδιαίτερη περίπτωση. Ὁ πεζογράφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ διάλεξε ἕναν ὡρισμένο τρόπο δευτερεύουσας δράσης, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε: δράση μέσω τῆς ἀποκάλυψης.[1] Ἔχει ἀναλάβει νὰ φανερώση τὸ ἄτομο στὸν ἑαυτό του καὶ στοὺς ἄλλους μὲ σκοπὸ νὰ τὸ ἀλλάξη. Οἱ ἀδικίες ἐμφανίζονται στὸ ἔργο του μόνο γιὰ νὰ κατασταλοῦν. Ὁ ἄνθρωπος θὰ καταλάβη τὴ δυστυχία του μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν ἐπανορθώση. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Σάρτρ, ὅταν ὁρίζη τὸ γράψιμο ὡς δραστηριότητα ποὺ «φανερώνει τὸν κόσμο καὶ τὸν προσφέρει σὰν ἄσκηση μεγαλοψυχίας στὸν ἀναγνώστη».[2]

Ὁ συγγραφέας, ὅπως τὸν θέλει ὁ Σάρτρ, πρέπει νὰ ἐγκαταλείψη τὸ ἐρημητήριό του καὶ νὰ ριχτῆ στὸν κόσμο ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει νὰ ἀνακατωθῆ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μοιραστῆ τὰ προβλήματά τους, καὶ τότε σὰν ἀνταπόδοση τὰ ἔργα του θὰ μποροῦν νὰ βοηθήσουν τοὺς συνανθρώπους του νὰ κατανοήσουν τὴ φύση τους.[3]

Ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ διαλεκτικὴ σχέση, ἕνας ζωντανὸς δεσμὸς ἀνάμεσα στὸ συγγραφέα καὶ τὸ κοινό του. «Στρατευμένος μαζὶ μὲ τοὺς ἀναγνῶστες του μέσα στὴν ἴδια περιπέτεια καὶ τοποθετημένος ὅπως αὐτοὶ μέσα σὲ μιὰ κοινότητα χωρὶς ρωγμές, ὁ συγγραφέας, μιλώντας γι' αὐτούς, θὰ μιλᾶ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ μιλώντας γιὰ τὸν ἑαυτό του θὰ μιλᾶ γι' αὐτούς».[4] Ὄντας πραγματικὰ τοποθετημένος, συμμετέχει στὴ συλλογικὴ δράση κατὰ τῆς ἀδικίας. Υἱοθετεῖ τὴν ἄποψη τῶν λιγότερο εὐνοημένων ἀτόμων τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ἀναγκάζει τὸν κόσμο νὰ γίνη μάρτυρας τῶν ἀδικιῶν, θύματα τῶν ὁποίων εἶναι αὐτὰ τὰ ἄτομα, καὶ νὰ δράση μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἀλλάξη τὴν κοινωνία.

Ὁ ὑπαρξιστὴς συγγραφέας ἔχει μιὰ ἔντονη αἴσθηση τοῦ παρόντος. Ἡ ἐνταξή του ὁρίζεται ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἀληθινὴ φύση τῆς τέχνης του εἶναι νὰ συγκεντρώση τὴν προσοχή του στὶς συγκεκριμένες καὶ σύγχρονες μορφὲς τῆς πραγματικότητας, καὶ νὰ προσφέρη στὴν κοινωνία ἕναν ἀληθινὸ καθρέφτη τοῦ ἑαυτοῦ της, τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν προβλημάτων της. Ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴν ἐποχή του καὶ ἔχει πλήρη εὐθύνη γι' αὐτήν.

«Γιὰ μᾶς, πράγματι, ὁ συγγραφέας δὲν εἶναι οὔτε Ἑστιάδα, οὔτε Ἄριελ: εἶναι μέσα στὸ κόλπο, ὅ,τι καὶ νὰ κάνει, εἶναι σημαδεμένος, ἐκτίθεται ἀκόμα καὶ ἂν ἀποτραβηχτεῖ ὅσο γίνεται πιὸ μακριά.»[5]

Βρίσκει τὰ καθήκοντά του μέσα στοὺς καθημερινοὺς ἀγῶνες τῆς ἀνθρωπότητας. Πρέπει νὰ ἐπέμβη στὴ δημόσια ζωή, νὰ διαμαρτυρηθῆ γιὰ μιὰ ἄδικη καταδίκη ἢ ἀπόφαση, νὰ ζητήση τὴν ἀναθεώρηση μιᾶς δίκης. Τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο βρίσκεται στοὺς δρόμους, στὰ πανηγύρια, στὶς ἀγορές, στὰ δικαστήρια καὶ στὸ σήμερα.

«Ἔτσι διαλέγοντας τὴν ἰδιοτυπία τῆς ἐποχῆς μας, φτάνουμε τελικὰ στὸ αἰώνιο καί, ἀκριβῶς, ἡ προσπάθειά μας σὰν συγγραφέων εἶναι νὰ δείξουμε τὶς ἀξίες τῆς αἰωνιότητας ποὺ διακυβεύονται σ' αὐτὲς τὶς κοινωνικὲς ἢ πολιτικὲς συζητήσεις καὶ διαμάχες.»[6]

Ὁ συγγραφέας πρέπει νὰ συλλάβη τὴν ἐπείγουσα φύση τῶν προβλημάτων τοῦ καιροῦ του γιὰ νὰ μπορέση νὰ δημιουργήση καλλιτεχνικά. Αὐτὸ ποὺ ὁ Σάρτρ προσπαθεῖ νὰ τονίση εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀξία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς στιγμῆς, τοῦ ἀτόμου μέσα στὴ στιγμή, καὶ ὅτι ὅλες οἱ στιγμὲς ἀπέχουν τὸ ἴδιο ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα.[7] Οἱ αἰώνιες ἀπορίες φανερώνονται στὸν ἄνθρωπο μὲ συγκεκριμένα χρονικὰ σχήματα. Μόνο ἡ συνειδητὴ καὶ παθιασμένη τοποθέτηση στὴ ζωὴ τῆς δίνει νόημα.

«Ἐκεῖνος ποὺ γράφει γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐποχή του εἶναι ὁ μόνος συγγραφέας ποὺ γράφει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές.»[8]

Ἡ σωτηρία ἐπιτελεῖται ἐπὶ γῆς, ἀνήκει στὸν οἰκουμενικὸ ἄνθρωπο καὶ διενεργεῖται διὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ τέχνη εἶναι διανόηση πάνω στὴ ζωὴ καὶ ὄχι πάνω στὸ θάνατο. Ὅμως ἡ τιμιότητα καὶ ἡ συνείδηση τῆς κοινωνικῆς του εὐθύνης ἐξαναγκάζει τὸν ὑπαρξιστὴ συγγραφέα νὰ παραδεχτῆ ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ δρᾶ μὲ λανθασμένο τρόπο. «Ἀλλὰ ἀφοῦ γιὰ μᾶς τὸ γράψιμο εἶναι ἕνα ἐγχείρημα, ἀφοῦ οἱ συγγραφεῖς εἶναι ζωντανοὶ προτοῦ πεθάνουν, ἀφοῦ σκεπτόμαστε πὼς πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε τὸν ὀρθὸ λόγο στὰ βιβλία μας καὶ ἐὰν ἀκόμα οἱ αἰῶνες μᾶς διαψεύσουν ἐκ τῶν ὑστέρων, αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος γιὰ νὰ μᾶς δώσουν ἄδικο ἐκ τῶν προτέρων.»[9] Ὁ συγγραφέας μάταια θὰ προσπαθῆ νὰ γίνη ἱστορικὸς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἴδιος

1. Jean Paul Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*. Μετάφρ. Μαρίας Ἀθανασίου, Ἐκδόσεις 70, Ἀθήνα 1971, σελ. 32.
2. *Ibid.*, σελ. 65.
3. Maxwell Adereth, *Commitment in Modern French Literature: A Brief Study of «Litterature Engagée» in the Works of Peguy*, Aragon and Sartre (London, 1967), σελ. 118.
4. Jean Paul Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*, σελ. 196.
5. Jean Paul Sartre, Καταστάσεις, σελ. 216.
6. *Ibid.*, σελ. 221.
7. Iris Murdoch, *Sartre, Romantic Rationalist* (London, 1955), σελ. 81.
8. Bernard Shaw, *Prefaces: The Sanity of Art*, σελ. 764.
9. Jean Paul Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*, σελ. 47.

ὁ ἱστορικὸς δὲν παύει νὰ εἶναι ἕνα ἱστορικὸ πρόσωπο. Εἶναι ἀρκετὸ ἂν ὁ καθένας κάνη τὴ δική του ἱστορία κάθε μέρα, διαλέγοντας ἀπὸ ὅλες τὶς δυνατότητες ἐκείνη ποὺ τὴν κάθε στιγμὴ τοῦ φαίνεται ἡ καλύτερη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρίσκεται κανεὶς καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐποχή του ταυτόχρονα. Ὥστόσο, ὁ Σάρτρ ἔχει συνείδηση ὅτι ἡ στράτευση στὴ λογοτεχνία δὲν θἄπρεπε νὰ μᾶς κάνη νὰ ξεχνᾶμε τὴ λογοτεχνία ὡς λογοτεχνία. Ἀντίθετα, μόνο ἡ αἰσθητικὴ γοητεία ἑνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου τὸ διατηρεῖ, ὅταν πιὰ ἡ κοινωνική του λειτουργικότητα ἔχη χάσει τὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὴ σχετικότητά της. Ἄλλωστε, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Μπέρναρντ Σῶ:

«Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει τίποτα νὰ πῆ, δὲν ἔχει καὶ ὕφος καὶ δὲν γίνεται νὰ ἔχη. Αὐτὸς ὅμως ποὺ ἔχει κάτι νὰ πῆ, θὰ φτάση ὡς ἐκεῖ ποὺ τὸ βάρος τῆς πεποίθησής του θὰ τὸν παρασύρη.»[1]

Ἔτσι ἡ στράτευση ἐμφανίζεται σὰν μιὰ ἀνανέωση τῆς λογοτεχνίας μὲ μετάγγιση νέου αἵματος. Ὁ νεωτερισμὸς τῶν προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ στρατευμένη λογοτεχνία εἰσάγει νέες τεχνοτροπίες. Στὴ *Ναυτία*, παραδείγματος χάριν, ὁ Roquentin ἀφηγεῖται τὶς καθημερινές του ἐμπειρίες στὸν ἐνεστῶτα, προσπαθώντας ἔτσι νὰ ἐκφράση τὴν ἀσημαντότητα τῆς περιπέτειας καὶ τῆς ζωῆς τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ἄτομο τὴ ζῆ καὶ ὄχι ὅταν ἔχη γίνει πιὰ μιὰ ἱστορία, ποὺ τὴ διηγεῖται μὲ τὴν προοπτικὴ ποὺ δημιουργεῖ ἡ πάροδος τοῦ χρόνου.

Σὲ μιὰ κριτικὴ ἐκτίμηση τοῦ *Ξένου* τοῦ Καμύ, ὁ Σάρτρ ἐπισημαίνει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ θέμα ἐπηρεάζει τὸ συγγραφέα στὴν ἐπιλογὴ τεχνικῆς. Παραδείγματος χάριν, ὅλες οἱ προτάσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Καμὺ εἶναι ἰσότιμες, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅλες οἱ ἐμπειρίες τοῦ παράλογου ἀνθρώπου εἶναι ἰσοβαρεῖς. Ἡ κατάργηση τοῦ διαλόγου καὶ ἡ ἀπόδοσή του σὲ πλάγιο λόγο ὑποδηλώνει τὴν προσαρμογὴ τῆς τεχνοτροπίας στὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου. Ὁ Καμὺ διάλεξε, ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ ὄργανα ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του, ἐκεῖνο ποὺ φαινόταν τὸ πιὸ προσαρμοσμένο καὶ κατάλληλο γιὰ τὸ σκοπό του: τὴν «ἀμερικάνικη τεχνική», ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Σάρτρ, καὶ τὴν ὁποία πιθανὸν δὲν θὰ ξαναχρησιμοποιοῦσε στὰ μελλοντικά του ἔργα.

Ἡ ἐπιλογὴ θέματος ἀπὸ τὸ συγγραφέα καθορίζει τὸ κοινό του, καί, ἀντίστοιχα, ἡ ἐπιλογὴ τοῦ κοινοῦ τὸ ὁποῖο θέλει νὰ ἀγγίξη ὁ συγγραφέας θὰ καθορίση τὴν ἐπιλογὴ τοῦ θέματός του. Ὁ Σάρτρ θέλει νὰ μιλήση στὸ πλατύτερο δυνατὸ κοινό, καὶ γι' αὐτὸ ἀντιμετωπίζει δυσκολία στὸ νὰ κάνη ἐκείνους «ποὺ στεροῦνται χρόνου ἢ παιδείας ἢ ποὺ δὲν βλέπουν τὴν ἀνάγκη, νὰ τὸν προσέξουν».[2] Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνη τὸ συγγραφέα καὶ νὰ τὸν κάνη νὰ ἀποσυρθῆ καὶ πάλι στὸ ἐρημητήριό του. Ὁ συγγραφέας δὲν πρέπει νὰ σκεφτῆ ἢ νὰ προσποιηθῆ ὅτι εἶναι ὑπεράνω τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ ζητήση καταφύγιο στὴ φιλοσοφία τῆς Τέχνης γιὰ τὴν Τέχνη.

Αὐτὴ τὴ θεωρία τὴν πρεσβεύει μιὰ μικρὴ ἀριστοκρατία ἀπὸ «ἐστὲτ» ἀφιερωμένη σὲ μιὰ περιωρισμένη σφαῖρα καλλιτεχνικῶν ἐνδιαφερόντων, ποὺ ἔχουν τὴν τάση νὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ ἀπομακρύνονται ἀπ' αὐτήν. Τότε ὁ συγγραφέας καὶ τὸ περιωρισμένο του κοινὸ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τους καὶ τὴ χρονικότητά τους, μεταμορφώνονται σὲ ἀλαζονικοὺς παρατηρητὲς τῆς ἀνθρωπότητας καὶ νοιώθουν περιφρόνηση γιὰ τὴ «μιζέρια καὶ τὴ μικρότητά της». Αὐτὴ ἡ ἐλίτ τῶν ἐξευγενισμένων «bellettrists», ποὺ δημιουργοῦν ἀξίες καὶ ἔργα σὰν «βοῦλες τοῦ πάπα», ἀντὶ νὰ ὑψώσουν τὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνίας, αὐξάνουν τὸ βαθμὸ τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς πνευματικῆς της πενιχρότητας. Ὁ συγγραφέας πρέπει νὰ ἔχη στὸ νοῦ του ὅτι δὲν θὰ ξεπεράση τὴν ἐποχή του «ξεφεύγοντας ἀπ' αὐτήν, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ τὴν ἀδράξη μὲ σκοπὸ νὰ τὴν ἀλλάξη», καὶ ὅτι γράφει γιὰ ὅλους καὶ μὲ ὅλους, ἐφ' ὅσον τὸ πρόβλημα ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐπιλύση χρησιμοποιώντας τὴν ἱκανότητά του εἶναι πρόβλημα ὅλων.

Ἀπὸ ἐκεῖ προκύπτει τὸ δίλημμα ποὺ ἀντιμετωπίζουν ὅλοι οἱ συγγραφεῖς, καὶ κυρίως οἱ ὑπαρξιστές: Θὰ προτιμοῦσαν νὰ ἔχουν γιὰ κοινὸ μιὰ μᾶζα ἀπὸ ἀμόρφωτους ἢ ἕνα μορφωμένο ἀστό; Ὁ Σάρτρ βρίσκει τὴ λύση του στὴ δημιουργία ἑνὸς μεσολαβητῆ ἀνάμεσα στὸν ἀναγνώστη καὶ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο: τὸν ὑπαρξιστὴ κριτικό. Ἡ λειτουργία τοῦ τελευταίου περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα στάδια: πρέπει νὰ ἀπαγκιστρωθῆ ἀπὸ τὴν ἱστορικότητά του, νὰ μελετήση τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τοῦ συγγραφέα τοῦ ὁποίου τὸ ἔργο κρίνει, ἢ τουλάχιστον τὰ ἱστορικὰ δεδομένα ποὺ ὑπεισέρχονται στὴ δομὴ τοῦ φανταστικοῦ ἀντικειμένου.[3] Πρέπει νὰ ἀναλύση τὴν ὑφὴ καὶ τὴ δομὴ τοῦ ἔργου ἔτσι, ὥστε νὰ φανερώση τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἔργο ἀποκαλύπτει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τοῦ κόσμου, τῆς κοινωνίας ἢ τῆς συνείδησης. Αὐτὴ τὴν τακτικὴ ἀκολουθεῖ ὁ Roquentin στὴ *Ναυτία*, στὴ μελέτη ποὺ κάνει πάνω στὴ ζωὴ τοῦ μαρκησίου De Rollebon. Ἀποσύρεται λοιπὸν σὲ μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη καὶ φυτοζωεῖ στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μπορέση νὰ δανείση ὕπαρξη στὸν Rollebon καὶ νὰ διεισδύση στὴν ἀληθινή του προσωπικότητα.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ λαϊκὴ εὐαισθησία δημιουργεῖ τὰ σχήματά της σ' ὅλες τὶς τέχνες, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει τὴ δημιουργία ἑνὸς μεγάλου χάσματος ἀνάμεσα στὴν «πὸπ» καὶ στὴν παραδοσιακὴ κουλτούρα. Εἶναι μήπως ἡ κουλτούρα «πὸπ» τὸ

1. Bernard Shaw, *Prefaces: Man and Superman*, σελ. 165.
2. Blackmuir, *Language as Gesture*, σελ. 401.
3. Kaelin, *An Existentialist Aesthetic*, σελ. 119.

τίμημα ποὺ πρέπει νὰ πληρώσουμε γιὰ τὴ δημοκρατία; Καὶ εἶναι ἄραγε τὸ μόνο εἶδος κουλτούρας ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ περιμένη ἀπὸ τὶς πλατειὲς μᾶζες; Ἢ ὡς ποιό σημεῖο πρέπει νὰ διαστρεβλωθοῦν καὶ νὰ ἐκλαϊκευτοῦν τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα γιὰ νὰ ἀγγίξουν καὶ ἐπηρεάσουν ἕνα πλατύτερο κοινό; Ὁ Σὰρτρ προτείνει τὴν ἐκπαίδευση τοῦ κοινοῦ καὶ τὴ διαμόρφωση τῆς αἰσθητικῆς, μεταφυσικῆς καὶ ἠθικῆς του κρίσης μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ ὑπαρξιστῆ κριτικοῦ καὶ τῶν ἔργων τῶν ὑπαρξιστῶν. Ἀντὶ νὰ χαμηλώση τὸ ἐπίπεδό του ὁ συγγραφέας πρέπει νὰ κάνη τὸ κοινό του νὰ ἀντιληφθῆ τὶς ἀνάγκες του καὶ νὰ τὸ διαπλάση ἔτσι, ποὺ νὰ νοιώση τὴν ἀνάγκη νὰ διαβάση.

Ἀλλὰ μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο, ὁ συγγραφέας φτάνει στὸ πρόβλημα ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τί εἶναι διδακτικὸ καὶ τί βλαβερὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τῶν μαζῶν. Καὶ ὅταν μεσολαβήση τὸ Κράτος ἐπιβάλλοντας στὸ συγγραφέα τὴν κλίμακα τῶν θεμάτων του καὶ περιορίζοντας τὴν ἐλευθερία του μὲ τὴ λογοκρισία, ἡ λογοτεχνία ἐκφυλίζεται καὶ γίνεται προπαγάνδα καὶ στείρα ἔκφραση. Ἤδη στὸν Πλάτωνα, ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ πεισθῆ καί, ἂν δὲν ἔφτανε ἡ πειθώ, νὰ ἀναγκασθῆ νὰ περιγράψη μὲ τοὺς ρυθμούς του τὶς κινήσεις καὶ μὲ τὶς ἁρμονίες του τοὺς σκοποὺς ἀνθρώπων ἐγκρατῶν, γενναίων καὶ καλῶν καθ᾽ ὅλα, καὶ ἔτσι νὰ συνθέση ποιήματα σωστά. Αὐτὴ ἡ ἀνάμειξη τῆς πολιτείας στὴ λογοτεχνικὴ ἔκφραση τοῦ συγγραφέα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Zhdanov: «Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ ἑνωθῆ μὲ τὸν ἱστορικὸ καὶ συγκεκριμένο χαρακτῆρα τῆς ἀναπαράστασης μὲ σκοπὸ τὴν ἰδεολογικὴ μεταμόρφωση καὶ ἐκπαίδευση τῶν ἐργατῶν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Σοσιαλισμοῦ.»[1]

Ἔτσι ἡ τέχνη ὑποβιβάζεται στὴ μαζικὴ παραγωγὴ «θετικῶν ἡρώων». Τὸ ἔργο τέχνης, ἀντὶ νὰ εἶναι αὐτοσκοπός, γίνεται μέσο γιὰ τὴ διάδοση πολιτικῶν ἰδεολογιῶν, καὶ οἱ συγγραφεῖς, ἀντὶ νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἀτομικὴ κρίση στὶς μᾶζες, ἀναγκάζονται νὰ τοὺς προσφέρουν πνευματικὴ τροφὴ ποὺ ἁρμόζει μόνο σὲ παιδιὰ ἢ σὲ πνευματικὰ καθυστερημένους. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ a priori λογοκρισία ἐν ὀνόματι τῆς κοινωνίας μὲ σκοπὸ νὰ γίνη ἔλεγχος στὴ συμπεριφορά της δὲν γινόταν νὰ μὴν προκαλέση τὴν ἔντονη ἀντίδραση τοῦ Σάρτρ. Στὸν *Καλλιτέχνη καὶ τὴ Συνείδησή του* γράφει πὼς οἱ κομμουνισταὶ μουσικοί, ποὺ ὑπόγραψαν τὸ Μανιφέστο τῆς Πράγας, θέλουν ὁ καλλιτέχνης νὰ περιοριστῆ ὥστε νὰ εἶναι ἕνα ἀντικείμενο τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ὑμνῆ τὸ σοβιετικὸ κόσμο, ὅπως ὁ Χάυδν ὑμνοῦσε τὴ θεία Δημιουργία. Ὁ Σὰρτρ γράφει πὼς ζητοῦν τοῦ καλλιτέχνη ἁπλῶς νὰ ἀντιγράφη τὴν πραγματικότητα χωρὶς νὰ τὴν ξεπερνᾶ ἐρευνώντας νέα πεδία, ἀλλὰ νὰ στήνη ἕνα παράδειγμα πρὸς μίμηση στὸ κοινό του, ἕνα παράδειγμα ὑποταγῆς στὸ κατεστημένο. Ἀλλὰ ἡ τέχνη δὲν γίνεται νὰ κρυσταλλωθῆ σὲ μιὰ σταθερὴ μορφὴ γιὰ νὰ τεθῆ στὴν ὑπηρεσία Ὑψηλῶν Ἰδεῶν. Ἡ λογοτεχνία εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μιὰ ἔκφραση τῆς ἐλευθερίας καὶ μιὰ ἔκκληση γιὰ ἐλευθερία.

«Κατ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι συγγραφέας δοκιμίων, λιβελλογράφος, σατιρικὸς ἢ μυθιστοριογράφος καὶ ἂν μιλάει μόνο γι᾽ ἀτομικά του πάθη ἢ καὶ ἂν ἐπιτίθεται ἐνάντια στὸ σύστημα διακυβερνήσεως, ὁ συγγραφέας, ἄνθρωπος ἐλεύθερος, ποὺ ἀπευθύνεται σ᾽ ἐλεύθερους ἀνθρώπους, δὲν ἔχει παρὰ μόνο ἕνα θέμα, τὴν ἐλευθερία».[2]

Ἡ στρατευμένη λογοτεχνία ἀπαιτεῖ μιὰν ἔκφραση ποὺ βασίζεται στὴ διαυγῆ ἀντίληψη τῶν γεγονότων καὶ ὄχι στὴ διαστρέβλωση, ὁποιοδήποτε σκοπὸ καὶ ἂν ἐξυπηρετεῖ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς σκέψης περνᾶμε στὴν περιοχὴ τῆς πράξης, κάθε θετικὴ πράξη εἶναι «βρώμικη» μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ σφάλματα ποὺ ἔχει γιὰ στόχο νὰ θεραπεύση.[3] Ἀλλὰ ὡς ποιὸ σημεῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ συγκατατεθῆ στὴ βρωμιά; Βασικὴ ἀρχὴ τῆς στρατευμένης λογοτεχνίας εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι κανένα ἔργο τέχνης δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγη τὴν τοποθέτηση καὶ ὅτι τὸ βασικὸ πρόβλημα εἶναι νὰ παραμείνη κανεὶς ὅσο πιὸ τίμιος μπορεῖ ἀποφασίζοντας σὲ ποιὸ στρατόπεδο θὰ ταχθῆ. Καὶ ὁ Σὰρτρ εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμο εἶχε ἐκφράσει τὴν πίστη του ὅτι τὸ πεπρωμένο τῆς λογοτεχνίας ἦταν συνδεδεμένο μὲ τὸ πεπρωμένο τῆς ἐργαζόμενης τάξης καὶ ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς ἦταν ἡ μόνη της διέξοδος. Μόνο μὲ τὸν σοσιαλισμὸ θὰ γινόταν ἡ ἀνθρωπότητα νὰ φτάση σ᾽ ἕνα ἐπίπεδο «ἀταξικῆς κοινωνίας», γιατὶ «μέσα σὲ μιὰ ἀταξικὴ κοινωνία ποὺ ἡ ἐσωτερικὴ της δομὴ θὰ ἦταν ἡ διαρκὴς ἐπανάσταση, ὁ συγγραφέας θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι μεσολαβητὴς γιὰ ὅλους, καὶ ἡ ἀμφισβήτησή του θὰ μποροῦσε νὰ προηγῆται ἢ νὰ συνοδεύη τὶς ἀλλαγὲς ποὺ γίνονται».[4]

Ὁ Σὰρτρ προσπάθησε νὰ παραμείνη πιστὸς στὴν τοποθέτησή του στὸν Κομμουνισμὸ ὅσον καιρὸ τοῦ ἦταν δυνατό, ἀλλὰ ἡ ρωσικὴ εἰσβολὴ στὴν Οὑγγαρία τὸν ἔκανε νὰ «προβληματιστῆ». Ἔπρεπε ἢ νὰ δεχτῆ νὰ «βρωμίση τὰ χέρια του καὶ τὴ συνείδησή του» σὰν ἐλεύθερος συγγραφέας ἢ νὰ ἐγκαταλείψη τὸ Γαλλικὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα. Ἡ τιμιότητά του καὶ τὸ ἔντονο αἴσθημα κοινωνικῆς εὐθύνης ποὺ εἶχε τοῦ ἐπέβαλαν τὸ δεύτερο.

Ἀπὸ τότε ἡ στάση του ἀπέναντι στοὺς κομμουνιστὲς ὑπῆρξε φιλικὴ ἀλλὰ κριτική. Εἶναι ἀνεξάρτητος ἤ, ὅπως προτιμᾶ νὰ λέη, εἶναι μᾶλλον ἕνας «νεκροθάφτης παρὰ ἕνας κομμουνιστικὸς λακές».

1. Sartre, *The Artist and His Conscience*, σελ. 223.

2. Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*, σελ. 81.

3. Adereth, *Commitment in Modern French Literature*, σελ. 163.

4. Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*, σελ. 104.

Ὁ πρώην συνεργάτης του στοὺς *Σύγχρονους Καιροὺς* Jacques Merleau Ponty τὸν ἀπεκάλεσε «μανδαρῖνο τῆς ἀριστερᾶς» καὶ κατέκρινε τὴ στάση του ὡς οὐτοπιστική.

«Τὸ συμπέρασμα τοῦ Σὰρτρ δὲν εἶναι πιὰ ἡ καθαρὴ πράξη ἀλλὰ ἡ καθαρὴ πράξη θεωρημένη ἀπὸ κάποια ἀπόσταση, μὲ ἄλλα λόγια, ἡ συμπάθεια.»[1]

Σύμφωνα μὲ τὸν Merleau Ponty, «λογοτεχνία καὶ πολιτικὴ εἶναι δύο ξέχωρες δραστηριότητες, καὶ ὅποιος κρίνει διαφορετικὰ πρέπει νὰ ζῆ σ᾽ ἕνα κόσμο ὅπου τὰ πάντα εἶναι νόημα, καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ λογοτεχνία· μὲ ἄλλα λόγια πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι συγγραφέας. Ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ πολιτικὴ εἶναι πραγματικὰ ἑνωμένες μεταξύ τους καὶ μὲ τὰ ἰδιαίτερα γεγονότα τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸ τρόπο, σὰν δύο ἀποκλίνουσες θεωρήσεις πάνω σὲ μιὰ μοναδικὴ συμβολικὴ ζωὴ ἢ ἱστορία».[2]

Δὲν γίνεται νὰ συμπάσχη κανεὶς μ᾽ ἕνα πολιτικὸ κόμμα καὶ νὰ μὴν ἐνταχθῆ σ᾽ αὐτό. Ἂν ἡ συμπάθεια εἶναι μιὰ καθαρὰ πολιτικὴ πράξη, τότε δὲν εἶναι πράξη καθόλου.

Παρ᾽ ὅλα αὐτὰ ἀκόμα ὁ Σὰρτρ βρίσκεται στὴ δυσάρεστη θέση νὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἀρνηθῆ τὴν ἔνταξη σ᾽ ἕνα πολιτικὸ κόμμα. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ θέση του δὲν εἶναι οὔτε ὁλότελα συνεπής, οὔτε ἄνετη, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι εἶναι ἡ μόνη ποὺ τοῦ εἶναι ἀνοικτὴ γιὰ τὴν ὥρα. Στὶς *Λέξεις* δηλώνει τὴν ἀπόφασή του νὰ παραμείνη πιστὸς στὴ λογοτεχνία καὶ στὴν ἀνθρωπότητα «μέχρις ἐσχάτων».

«Γράφω, θὰ γράφω βιβλία· χρειάζονται. Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε σὲ κάτι χρησιμεύουν. Ἡ κουλτούρα δὲν σώζει τίποτα καὶ κανένα, δὲν δικαιώνει. Ὡστόσο, εἶναι ἕνα προϊὸν τοῦ ἀνθρώπου: προβάλλεται πάνω της, ἀναγνωρίζει σ᾽ αὐτὴν τὸν ἑαυτό του· μονάχα αὐτὸς ὁ κριτικὸς καθρέφτης τοῦ προσφέρει τὴν εἰκόνα του.»[3]

Καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ συμπληρώσουμε χρησιμοποιώντας τὰ λόγια του στὸ βιβλίο του *Τί εἶναι Λογοτεχνία*:

«Ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ τὰ βγάλη μιὰ χαρὰ πέρα χωρὶς τὴ λογοτεχνία. Ἀλλὰ θάταν ἀκόμα καλύτερα χωρὶς τὸν ἄνθρωπο.»[4]

1. Jacques Merleau Ponty, *Les Aventures de la Raison Dialectique* (Paris, 1955), σελ. 221.
2. *Ibid.*, σελ. 271.
3. Jean Paul Sartre, *Οἱ λέξεις*. Μετάφρ. Κ. Σταματίου, Ἐκδ. Ι. Δ. Ἀρσενίδη, Ἀθήνα 1965, σελ. 282.
4. Sartre, *Τί εἶναι ἡ λογοτεχνία*, σελ. 220.